

”Valtioyön” valaisua

Piia Einonen ja Miikka Voutilainen (toim.): *Suomen sodan jälkeen. 1800-luvun alun yhteiskuntahistoria*. Vastapaino 2020.

Ajanjakso, joka alkoi vuonna 1809 Suomen liittämisestä Venäjän yhteyteen ja päättyi suunnilleen 1863, kun kansallinen valtiopäivätoimintamme jälleen käynnistyi, on saanut perinteisessä historiankirjoituksessa määritelmän ”valtioyön aika.” Tätä jaksoa olisivat hallinneet virkavaltaisuus, pysähtyneisyys ja suomalaisten kansankerrosten passiivisuus. Valtioyön aika -termi on kuitenkin vanhakanainen ja vahvasti liioitteleva. Tosiasiassa tuossa näennäisen hiljaiselon ajassa ilmeni monenlaista aktiivisuutta ja liikkeelle lähteneitä kehityskulkuja, jotka ulottivat vaikutuksensa aina 1900-luvulle asti.

Jyväskyläläisten historiantutkijoiden Piia Einosen ja Miikka Voutilaisen toimittamassa teoksessa tarkastellaan tätä hiukan yli viiden vuosikymmenen mittaista ajan-

jaksoa. Välillä tarkasteluajanjakso ulotetaan kauemmaksikin 1700-luvun puolelle tai 1800-luvun jälkipuoliskolle. Artikkeleissa käsitellään ajan poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia virtauksia, joihin liitetään myös pohdiskelua yhteiskunnallisista oloista ja aikalaisten kokemuksista. Teoksen kirjoittajat ovat pääosin Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella työskenteleviä tutkijoita, tohtoreita ja dosentteja.

Johdannossa teokselle asetetaan kunnianhimoisia ja humaaneja tavoitteita. Pyrkimyksenä on antaa ”ääni sellaisille ryhmille, jotka harvemmin ovat tulleet kuulluiksi 1800-luvun alkupuoliskoa käsittelevässä historiankirjoituksessa.” Tämän lisäksi on tarkoitus rakentaa kuvaa ihmisten ympärillä olleesta sosiaalisesta ja taloudellisesta todellisuudesta” sekä siitä, miten aikalaiset itse kokivat tämän todellisuuden. Pontimena on siis uudistaa niin sanottua perinteistä kerronnallista kaanonina.

Monia asia säilyi ennallaan

Artikkelien määrä ja aiheet palvelevat hyvin tarkoitustaan. Koska tavoitteena ei ole ollut kertoa kaikkea mahdollista autonomian ajan ensipuoliskosta, kirjoittajat ovat voineet keskittyä omien aihepiiriensä kuvauksiin ja kertoa sen pohjalta oleellimmat asiat tutkimastaan. Hajanaisuutta artikkelien välillä ei esiinny, vaan ne seuraavat toisiaan eräänlaisena jatkumona, jossa edetään yhteiskunta historian kautta taloushistoriaan, sosiaalishistoriaan ja lopuksi koulutuksen historiaan. Keskinäisen päällekkäisyyden vaara on vältetty sillä, että kaikissa artikkeleissa käsitellään varsin erilaisia aiheita.

Tekijöillä on ollut selvänä pyrkimyksenä tuoda esiin vähemmälle huomiolle jääneitä, osin unohdettuja ja tuntemattomiakin aihealueita. Samalla on pyritty avaamaan uusia näkökulmia, minkä suhteen onkin onnistuttu. Esimerkiksi Petri Karonen tuo esiin, miten vuoden 1809 jälkeinen suomalaisen

ruotuarmeijan hajottaminen merkitsi köyhän ja tilattoman väen toimeentulomahdollisuuksien heikkenemistä. Armeijan entisten rivimiesten rauhankriisi kiteytyi tässä.

Yhtä lailla hiukan unohdetusta, mutta aikanaan merkityksellisestä kriisistä on kysymys esimerkiksi Pirita Frigrenin tapaustutkimuksessa, jossa hän selvittää, miten joukko karanneiden merimiesten vaimoja anoi oikeutta merimieshuoneen myöntämään taloudelliseen avustukseen. Tapauksesta löytyy polkuja retoriikan historiaan, oikeuskäsittelyn historiaan ja jopa ajan mentaalihistoriaan.

Kerronnallisen kaanonin uudistaminen toteutuu yhtä lailla omalla tavallaan. Monet kirjoittajista kiinnittävät huomiota siihen, että vuosi 1809 ei merkinnyt kaikilta osiltaan suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin suurta käännekohtaa. Usein olisi aiheellisempaa puhua jatkumosta, jossa asiat pysyivät ennallaan. Tästä on esimerkkinä virkamiesten ja instituutioiden säilyminen.

Yleisesti kirjan teksteistä on pääteltävissä, että monenkaan tavallisen suomalaisen elämään valtioyhteyden muutos ei käytännössä vaikuttanut, ainakaan välittömästi. Tämä ilmenee esimerkiksi Tiina Hemmingin, Jaana Luttisen ja Merja Uotilan yhteisarikkelista, jossa he tarkastelevat Suomen sodan jättämiä jälkiä ja jälleenrakentamisen edellytyksiä eri puolilta Suomea valitun kolmen esimerkkipitäjän voimin. Suomen sodan vaikutuksista siviiliväestöön on vasta vähän tutkittua tietoa, joten tekijäkolmikko liikkuu miltei koskemattomalla tutkimusalueella.

Naiset päätyvät lopussa toteamaan, ettei sota muuttanut merkittävästi tarkasteltujen pitäjien, enempää kuin muunkaan Suomen taloudellisia erityispiirteitä. Samaa henkeä voi löytää Riina Turusen ja Miikka Voutilaisen artikkelista, jossa käsitellään suomalaisia rahaoloja autonomian ajan ensimmäisinä vuosikymmeninä. Ruot-

salaislähtöinen riikintaaleri säilytti asemansa maksuvälineenä ruplan rinnalla peräti 1830-luvulle asti.

Teollisuutta Suomen sodan molemmin puolin tarkasteleva Riina Turunen murtaa perinteistä käsitystä siitä, että autonomian alkupuoliskon aikuinen teollisuus olisi ollut maassamme olematonta. Hän suuntaa huomionsa kehitykseen, joka tuolloin tapahtui, kertomalla muun muassa kasvavista ja kehittyvistä teollisuudenaloista. Tässä katsannossa tehdasluonteisia toimilaitoksia olisi perustettu jopa suorastaan ahkerasti.

Valtioyhteyden muutos myös vaikutti

Vuosi 1809 ei ollut suuri käännyvävuosi kaikissa asioissa, kuten kirjan teksteistä on pääteltävissä. Pidän silti ansiokkaana, että esiin tuodaan niitäkin alueita, joissa asiat todella muutuivat valtioyhteyden vaihduttua. Turunen asettaa Suomen sodan hyvän kehityksen kannalta käännekohtaksi esimerkiksi rautateollisuudessa eikä kyseenalaista täysin perinteistä tulkintaa vuoden 1809 merkityksestä.

Yhtä lailla valtiollinen terveydenhoito ja lääkäreiden ammatillinen asema kehittyivät Saara-Maija Kontturin mukaan parempaan suuntaan, kun Suomi liitettiin Venäjään. Suomalaisen viranomaisen päätösvallan kasvaessa asioihin oli mahdollista kiinnittää huomiota ja lisätä resursseja, kun maamme ei ollut enää Ruotsin valtakunnan toissijaista aluetta. On huomattava, että 1800-luvun alkupuoliskolla Suomen ja Ruotsin lääkärijärjestelmät kehittyivät samantahtisesti, mikä ei todennäköisesti olisi toteutunut, jos suomalaiset olivat jatkaneet elämäänsä Ruotsin vallan alaisina.

Uuden valtioyhteyden myötä saavutettua autonomiaa on pidetty usein kansallisena erityisyytenämme aiemmassa historiankirjoituksessa. Johdannossa kerrotaan kuitenkin osuvasti, että autonomian antaminen oli omissa ajassaan

tavanomainen, valloitettuja alueita koskeva järjestely Euroopassa. Samaa vallinnutta käytäntöä Venäjä oli soveltanut aiemmin muillakin ”voittomaillaan”. Suomen tilanne ei ollut siihen nähden poikkeuksellinen.

Kirjan johdannossa väitetään, että 1860-luvulla Suomessa olisi tapahtunut pahin nälkäkatastrofi. Tämä pitää vain osittain paikkansa. Nälkävuodet, jotka koettiin 1860-luvulla, olivat toki pahimmat autonomian ajanjaksolla koetuista. Historiallisena aikana pahin Suomessa tapahtunut nälkäkatastrofi ajoittuu kuitenkin Ruotsin vallan vuosiin 1696–97, joita on kutsuttu ”suuriksi kuolonvuosiksi.” Tuolloin menehtyi lähes kolmasosa silloisen Suomen väestöstä.

Turunen tuo omassa osuudessaan esiin ansiokkaasti, että monen alan kannalta suotuisa 1860-luku ei ollut suojelevalle teollisuudelle. Tässä hän asettaa syyksi taloudellisesti ankarat olosuhteet, mutta ei erittele mielestäni sen tarkemmin, mitä ne olisivat olleet sillä hetkellä. Olisiko monilla nälkävuosiin huipentuneilla kato- vuosilla ollut vaikutusta asiaan?

Yhteiskunta- ja sosiaalishistorialliseen tarkastelutapaan liittyen näkökulmaa on yritetty suunnata tavallisen väestön laajoihin keroksiin. Ehkä tämän väestöosan ”oma ääntä” olisi voinut tuoda esiin jonkin verran enemmän suorilla lähdesitaateilla tai aikalaispuheenvuoroilla, mikäli tämä olisi ollut käytettävien lähteiden varassa mahdollista.

Lukiessani artikkeleita sain myös uutta tietoa ja oivalluksia. Opin uutena käsitteenä suisidaalimurhan, jonka Anu Koskivirta nostaa esiin itäisen Suomen henkikirjollisuutta käsittelevässä tekstissään. Tämä on käsitteenä mielenkiintoinen liittyen aikansa uskonnolliseen problematiikkaan. Suisidaalimurha on tehty silloin, kun murhaaja on tappanut toisen saadakseen itse kaipaamansa kuoleman oikeuskäsittelyn seurauksena. Kuolemanrangaistuksen alla tekijä sai synninpäästön, eikä

hänen tarvinnut tehdä itsemurhaa, jota pidettiin synnillisenä vielä 1800-luvun alun uskonnollisissa käsityksissä.

Vastaavasti oivalsin, että tapauksessaan reilun kymmenesosan maamme väestöstä Suomen sota kuuluu tuhoisimpiin väestökriiseihimme, kuten Hemminki, Luttinen ja Uotila toteavat artikkelissaan. Tämä on harvemmin muistettu ja esiintuotu tosiasia. Yhtä lailla ei tule helposti ajatelleeksi, että köyhyyden ja huonon vuodontulon pakottamiin korvikeravintoihin on turvauduttu maamme pohjoisosissa vielä niinkin myöhään, kuin 1900-luvun puolivälissä. Tämä tulee esiin Voutilaisen artikkelissa, jossa hän tarkastelee köyhyyttä, katoja ja korvikeravintoja 1800-luvun alkupuoliskolta.

Heli Valtonen päättää kirjan varsinaisen artikkeliosuuden tekstillään, jonka aiheena on koulutuksen ja sosiaalisen liikkeen välinen yhteys 1800-luvun alussa. Hän luotaa seikkaperäisesti näitä yhteyksiä tuoden esiin, että yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutostekijät laajensivat joka tapauksessa väestöryhmää, jonka oli mahdollista lähettää lapsensa kouluun. Opin uutena asiana, että vaikka yliopisto-opiskelijoiden määrä pysyi hyvin vähäisenä, oli se silti kohtuullisen merkittävä verrattuna ainoastaan kansanopetusta eri kouluissa saaneisiin.

Mainituista kriittisistä huomioista huolimatta teos on ansioituneiden ammattilaisten käsialaa, jossa avataan monia uusia ja unohtettuja näkökulmia tutkittavaa ajanjaksoa kohtaan. Yhtenä tällaisena voidaan mainita esimerkiksi Kustaa H. J. Viikunan käsittelemä isoavihaa koskeva historiantkirjoitus 1800-luvun osalta. Eräs käsiteltävä aihe nosti jopa pienen hymynhäiveen kasvoille. Tämän sai aikaan Jari Ojalan ja Maare Paloheimon artikkelin (”Näköpiirissä laskevia voittoja” – Ulkomaankauppiat etujaan puolustamassa Suomen sodan jälkeen) kohta, jonka mukaan ”Suomalaisliikemiehet

pyrkivät suorastaan epätoivoisesti pitämään kiinni vanhoista ruotsalaisista etuoikeuksistaan”.

AKI ALANKO

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja historian erikoistunut freelance-kriitikko ja -toimittaja.